

Oppia Tampereelta – Katsaus informaatiotutkimuksen opetukseen Tampereen yliopistossa

Kirjastoalan opiskelijoista valtaosa suuntaa yhä kohti yleisiä kirjastoja, mutta opetus tukee myös tiedekirjastoihin ja tietointensiivisiin yrityksiin suuntaavia. Tässä artikkelissa tarkastellaan Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen opetusta tieteellisten kirjastojen näkökulmasta. Teemoina ovat ajankohtainen kirjastotutkimus, informaatiotutkimuksen opetussisällöt, opiskelijoiden urasuunnitelmat ja yhteistyö opetuksen kehittämisessä. Haastateltavana on professori Tuomas Harviainen.

Polku kirjastoon voi kulkea monia eri reittejä, ja myös tieteellisten kirjastojen ja erikoiskirjastojen palveluista vastaa taustaltaan monipuolinen joukko. Varsinaista kirjastoalaan erikoistunutta koulutusta tarjotaan Tampereen ja Oulun yliopistoissa, Åbo Akademiassa ja Seinäjoen ammattikorkeakoulussa.

Tässä artikkelissa Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen professori Tuomas Harviainen kertoo alan opetuksesta Tampereella, ja erityisesti tieteellisten kirjastojen näkökulmasta. Harviaisen professuuri Tampereella liittyy tietokäytäntöihin, omat vastuuhenkilöt on tiedonhaussa, asiakirjahallinnassa ja tiedonhallinnassa.

Haastattelu toteutettiin toukokuussa 2021, ja siihen osallistui myös Suomen tieteellisen kirjastoseuran (STKS) puheenjohtaja Päivi Kaiponen, joka työskentelee palvelujohtajana Helsingin yliopiston kirjastossa.

Kirjastoalan ajankohtaisesta tutkimuksesta

Koska lähtökohtana ovat tieteelliset kirjastot, on sopivaa lähteä liikkeelle

Tampereen yliopistossa tehtävästä kirjastoalan tutkimuksesta.

”Tällä hetkellä henkilöiden tutkimusintressit liittyvät rajallisesti tieteellisiin kirjastoihin. Lähimpänä on avointa tiedettä ja avointa julkaisemista käsittelevä tutkimus. Tiedonhaun puolella tehdään tutkimusta, joka käsittelee historioitsijoiden tiedonhakuja ja suhdetta aineistoihin. Se edustaa ja kehittää osaamista, jota myös tieteellisten kirjastojen työntekijät tarvitsevat tukiessaan tutkijoiden työtä. Meillä on myös jonkin verran väitöskirjatutkijoita, jotka tekevät töitä oppimisteknologioiden ja informaatiolukutaitoa käsittelevien interventioiden äärellä”, Harviainen sanoo.

”Omat työni ovat kauimpana, koska teen organisaatio- ja bisnesinformatiikan ääressä hommia. Tutkin koneoppimisen käyttöä pimeän verkon huumefoorumien sisällönanalyyysissä ja jonkun verran suomalaisten pelialan yritysten tiedonjakamista. Sitten ohjaan kirjastohistoriaan ja kirjastojen käytäntöihin liittyviä väitöskirjoja. Meillä on nuorempia tutkijoita-

ta, joiden työt tulevat lähelle tieteellisten kirjastojen kenttää.”

Harviaisen ohjauksessa on yksi open access -teemaa Lähi-idässä tutkiva väitöskirjatutkija, joka päätyönään johtaa House of Wisdomin kirjastopalveluita Arabiemiirikunnissa. Harviainen on myös itse tutkinut saalistajajulkaisuja.

Avoimesta tieteestä on useampia-kin graduja tekeillä, ja Harviainen itse on ohjaamassa muun muassa gradua, joka käsittelee ammattikorkeakoulukirjastojen työnkuvan muutosta viime vuosikymmeninä.

Informaatiotutkimuksen opetuksessa neljä pääteemaa

Informaatiotutkimuksen opetuksen perussisällöt määritellään kolmen vuoden sykleissä. Nykyinen kolmevuotiskausi lyötiin lukkoon helmikuussa, joten seuraavan kerran asiaa tarkastellaan laajemmin 2024. Suunnittelun ytimessä ovat ”profiiliblokkit” eli suositusopintopolut, joita ovat tällä hetkellä: (1) digitaaliset informaatioympäristöt, (2) lukeminen ja lukutaidot, (3) tiedon- ja asiakirjahallinta, ja (4) tietopalvelut.

”Näiden taustalla on, uskaltaisin sanoa jopa kirjastolainen ideologia, että tietäntyyppiset osaamiset kuuluvat informaatiotutkimukseen. Monissa näkyy usein jopa voimakkaammin se, millaisia taitoja tieteellisessä kirjastotyössä oletetaan tarvittavan kuin mitä tarvitaan yleisellä puolella, joissa niistä on myös hyötyä. Erityisesti tiedonhankinnan tai

tiedonhaun taidot, tutkimusprosessin tukemisen kyky ja tämäntyyppiset asiat näkyvät opetuksessa. Tietopalvelut tulevat lähimmäksi niitä taitoja, joiden voi olettaa palvelevan erityisesti tieteellisissä kirjastoissa työskenteleviä – mutta kasvavissa määrin myös niitä, jotka haluavat yleiselle puolelle pedagogisiksi informaatioiksi.”

Informaatiotutkimus on ollut vuodesta 2017 lähtien osa viestinnän monitieteellistä ohjelmaa, ja perusopinnoissa tarjotaan monenlaisia opetus sisältöjä, kuten mediatutkimusta ja journalistiikkaa.

”Meillä on yleisiä, enemmän viestinnän kentälle kuuluvia opintoja aika paljon enemmän kuin ennen. Sen takia joudumme opettamaan tiettyjä asioita tiiviisti kandivaiheessa. Maisterivaiheessa voi lähteä enemmän erikoistumaan.”

Rajallisia opetusresursseja pyritään paikkaamaan kirjapaketeilla.

”Suosituille kursseille, kuten kirjastohistorialle, tiedonhankinnan klassisille teorioille tai internetin historialle, on kysyntää, ja otan niitä ympäri vuoden tentteinä ja esseinä vastaan.”

Suuri osa opiskelijoista tähtää yleisiin kirjastoihin

Informaatiotutkimuksen opiskelijoista valtaosa suuntautuu tieteellisten kirjastojen sijasta yleisiin kirjastoihin, mikä on luontevaa jo pelkästään työmahdollisuuksia katsomalla: vuonna 2020 tieteelliset kirjastopalvelut pyörivät

Professori Tuomas Harviainen opetuksen kehittämisessä tehdään yhteistyötä muiden korkeakoulujen kanssa, ja myös yhteistyö STKS:n olisi luontevaa.

Kuva:
Ritva Savonsaari

93 toimipisteessä (lisäksi erikoiskirjastot) 903 henkilötyövuoden voimin, yleiset kirjastot 719 pää- ja sivukirjastossa 3810 htv:n voimin. Harviainen talven graduryhmässäkin 15 opiskelijaa 19:stä ilmoitti hakeutuvansa yleisiin kirjastoihin.

”Tosiasia on se, että hyvin monilla on urasuunnitelmana yleisessä kirjastossa työskenteleminen. Se näkyy opetuksen painotuksissa. Projektioinnissa ja harjoitustöissä näkee kuitenkin niitä, joilla on kiinnostusta korkeakoulupuolelle tai tietointensivisiin yrityksiin, ja olemme pyrkinet tukemaan myös heitä”, Harviainen sanoo.

Informaatiotutkimuksen opinnot ovat yksi palanen osaamisen muodostumisessa. Päivi Kaiponen huomauttaa, että korkeakoulukirjastoissa myös esimerkiksi tieteenalaosaamiselle on kysyntää.

”Sellaisista informaattikon tai tietoasiantuntijan tehtäviin tulevista hakijoista, joilla on luonnontieteellisen alan pohjakoulutus, on pulaa. Heistä ollaan kirjastoissa hyvin kiinnostuneita, ja se on vakioaihe, kun tavataan muiden kirjastonjohtajien kesken. Hakijoiden joukossa on paljon kirjallisuutta ja kulttuuriaineita lukeneita, mutta ei aina sellaisia, joita etsitään”, Kaiponen toteaa.

”Muistan Turun työvuosiltani saman ongelman: luonnontieteiden kirjastoon oli paljon vaikeampaa löytää soveltuvaa henkilöstöä. Ja niitä, joilla on koodaritausta ja kirjastoalan opin-

not, olisi tosi kiva saada, mutta heidät viedään ihan muihin töihin. Tämä on yksi syy, miksi meilläkin on algoritmista tiedonhakua, verkkosivujen suunnittelua ja koodausta osana opetusohjelmaa. Niitä taitoja tarvitaan edes jollain tasolla. Informaatioarkkitehtuurin kysyntä näyttää kasvavan koko ajan kentällä”, tieteellisessä kirjastossa kymmenen vuotta työskennellyt Harviainen sanoo.

Tieteellisten kirjastojen painotuksia opetuksessa

Tieteenalaan liittyvä osaamistarve kertoo jo siitä, että kysymys informaatiotutkimuksen opetustarjonnan ja tieteellisten kirjastojen osaamiskysynnän välillä ei ole suoraviivainen.

”Näen, että oikealla tavalla orientoitunut opiskelija, jolla on kiinnostus tehdä myös gradunsa tieteellisiin kirjastoihin liittyen, pystyy hyvin soveltamaan informaatiotutkimuksen opetuksen tarjoamia kompetensseja tieteelliseen kirjastotyöhön”, Harviainen toteaa.

Tieteellisissä kirjastoissa viime vuosina tapahtuneet muutokset, erityisesti tutkimuspalveluissa ja avoimessa tie-teessä, heijastuvat myös informaatiotutkimuksen opetustarjontaan jollain aikavälillä.

”Avoin julkaiseminen ja avoin tie-de ovat asioita, joihin mielellämme satsaisimme tulevaisuudessa, jos se olisi mahdollista. Pyrkimys on, että viiden vuoden sisällä voisimme tarjo-

ta enemmän osaamista ja sisältöjä, jotka hyödyttäisivät mainituissa asioissa, kuten tieteellisen julkaisemisen tuessa ja tutkimusaineistojen hallinnan suunnittelussa. Näissä voitaisiin tarjota enemmän opetusta”, Harviainen sanoo.

Päivi Kaiposen mukaan esimerkiksi datanhallinnan osaaminen on vahva nykytrendi ja teema, jota olisi tärkeää katsoa eri näkökulmista.

”Datanhallinta on uusi alue, joka on tullut tieteellisille kirjastoille, eli toimimme siinä tutkijoiden tukena. Tutkijat ovat tottuneet tekemään tutkimussuunnitelmia, usein heillä voi olla kevyellä tasolla tietämys, mitä digitaalisten aineistojen hallinnassa tulisi ottaa huomioon muun muassa tietosuojan näkökulmasta”, Kaiponen sanoo.

”Meillä on maisteriopinnoissa osana graduseminaaria kirjaston pitämä datanhallintakoulutus, joka on ollut erittäin korkeatasoinen. Se on vain yhden päivän koulutus, mutta se jää selkeästi opiskelijoille mieleen. Koulutuksessa alleviivaamme sitä, että nämä

ovat asioita, joita joudutte työssänne tavalla tai toisella opettamaan muille. Että tämä ei ole vain gradua varten, vaan ensimmäinen askel tälle kentälle”, Harviainen sanoo.

Harviaisen mukaan opetustarjonnan kehittämisessä tärkeitä on myös yhteistyö muiden korkeakoulujen kanssa.

”Esimerkiksi niille opiskelijoille, jotka haluavat tieteellisiin kirjastoihin, olisi hyvä saada jonkin verran informaatio-oikeuden opintoja, ja tällä hetkellä Itä-Suomen yliopisto on johtava taho, jossa tämäntyyppisiä asioita on.”

Kohti tiiviimpää yhteistyötä – myös STKS:n kanssa?

Konkreettinen tapa tuoda työelämän näkökulmaa opetukseen ovat harjoittelujaksot, ja harjoittelijoita päätyy vuosittain myös tieteellisiin kirjastoihin. Toinen tuttu tapa liittyy opinnäytteen aiheisiin, ja Harviaisen mukaan esimerkiksi Kansalliskirjasto ja Tampereen yliopiston kirjasto tarjoavat kiitettävästi aiheita opiskelijoille.

Kuva: Jonne Renvall / Tampereen yliopisto

Kolmas konkreettinen tapa työelämänäkökulman esiintuomiseksi ovat vierailuluennot. Vierailevien luennoitsijoiden kautta tieteelliset kirjastot voisivat tulla nykyistä näkyvämmiin osaksi kursseja ja informaatiotutkimuksen opetusta. Harviainen kannattaa ajatusta ja huomauttaa, että yhteistyötä korkeakoulukirjastojen ja Kansalliskirjaston kanssa tehdään aika ajoin. Yleisten kirjastojen puolella yhteistyöllä on jo selkeät rakenteet.

”Tampereen kaupunginkirjaston ja Pirkanmaan alueellisen kehittämisen kirjastotoiminnan kanssa meillä on säännölliset palaverit. Sieltä meille tulee myös muun muassa graduaiheita, mikä on mahdollistanut kiinnostuneiden opiskelijoiden ohjaamisen sopiviin suuntiin.”

Myös STKS voisi tarjota opiskelijoille koulutusmahdollisuuksia, arvioi Päivi Kaiponen.

”STKS:n koulutukset voivat sopia tähän saumaan, koska kyse on ammatillisesta täydennyskoulutuksesta. Opiskelijat voisivat esimerkiksi osallistua järjestämäämme verkkokoulutukseen sopiviin sisältöihin liittyen. Mietin juridiikka-ryhmäämme, joka järjestää säännöllisesti koulutuksia. Siellä ainakin voisi olla sopivia sisältöjä ja mielenkiintoista osallistua”, Kaiponen pohtii.

”Ihmisillä olisi kuitenkin hyvä olla jonkin verran käytännön työkokemusta tiedekirjastoista. Koulutuksiin hyppäminen voi olla haastavaa, jos kyseessä on vaikka stereotyyppinen kotimaisen

kirjallisuuden maisteri, joka tekee kirjastoalan opintoja päästäkseen ammattiin”, Harviainen toteaa.

”Kirjallisuudenopiskelijakin varmasti hyötyisi myös meidän koulutuksesta. Hän pystyisi asettamaan ajattelutavan siihen, mitä tiedekirjastoissa oikeasti tehdään. Usein on liikkeellä vääriä käsityksiä siitä, mitä tieteellisen kirjaston työ tänä päivänä on”, Kaiponen sanoo.

Harviaisen mukaan koulutuksia ja muuta yhteistyötä kannattaisi miettiä yhdessä Oulun yliopiston ja Åbo Akademin informaatiotutkimuksen opetuksen sekä ammattikorkeakoulukentän kanssa.

”Koulutuksen suunnitteluvaiheessa yhteistyö näissä asioissa voisi olla hyvin hyödyllistä, erityisesti sen takia, että joudumme lyömään opetussuunnitelmamme virallisesti lukkoon keskimäärin kolmen vuoden kausille. Emme välttämättä pysty tarjoamaan joustavasti niitä asioita, jotka ovat tarpeen – edes niin että joku opettaja päättää, että lisätäänpä tällainen ohjelmaan. Mutta silloin niitä on mahdollista tehdä muuta kautta, ja voimme tarjota yhteistyön puitteissa lyhyitä täsmäkoulutuksia”, Harviainen sanoo. ❖

Kirjoittaja

JUUSO ALA-KYNYN

Helsingin yliopiston kirjasto
juuso.ala-kyyny@helsinki.fi

Kuva: Jonne Renvall /
Tampereen yliopisto

